

Türkiye ve AB Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ile İşsizlik Arasındaki İlişki: Panel Eşbütünleşme

Turkey and Eu Countries the Relationship between Economic Growth and Unemployment: Panel Cointegration

İlkay DİLBER

Yrd. Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, (ilk-hoca@hotmail.com)

Pınar ERYİĞİT

Öğr. Gör., Celal Bayar Üniversitesi, Kula Meslek Yüksek Okulu, (pinarer45@hotmail.com)

Emine Türkan AYVAZ GÜVEN

Öğr. Gör., Celal Bayar Üniversitesi, Ahmetli Meslek Yüksek Okulu, (ekonomist1987@hotmail.com)

ÖZ

Anahtar Sözcükler:

*Ekonomik Büyüme,
İşsizlik, Panel
Eşbütünleşme*

Uzun süreden beri Türkiye ekonomisinin en büyük sorunları arasında işsizlik yer almaktadır. İşsizlikle mücadele için birçok politika belirlenmiş ve uygulamaya çalışılmıştır. Yüksek büyüme oranları ile işsizliği azaltmak da bu politikaların en önemli unsurları arasında sayılmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı; 2013 yılında Hırvatistan'ın da katılımıyla birlikte 28 üye ülkeye sahip Avrupa Birliği ülkeleri ile Türkiye'de 2001-2011 dönemi için ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkiyi incelemek ve test etmektir. Analizde panel birim kök testleri, panel eşbütünleşme testleri kullanılmıştır. Ayrıca işsizlik ve ekonomik büyüme arasında hata düzeltme modeli kurularak Hausman Testi uygulanmış ve uzun dönem parametrelerinin homojen olmadığı görülmüş, uzun ve kısa dönemli ilişkiler Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincisi (PMGE) ile tahmin edilmiştir. İşsizlik ve ekonomik büyüme değişkenleri arasında uzun dönemli ilişki Westerlund Panel Eşbütünleşme Testi ile sınanmış ve analiz sonuçları değişkenler arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi olduğunu göstermiştir.

ABSTRACT

Keywords:

*Economic Growth ,
Unemployment,
Panel Cointegration*

Unemployment has long been among the biggest problems of Turkey's economy. Many policies to combat unemployment have been identified, implemented and studied. High rates of growth to reduce unemployment are among the most important of these policies. The main objective of this study is to examine and testing the relationship between economic growth and unemployment for the period 2001-2011 in Turkey and the European Union, including 28 member countries with the participation of Croatia in 2013. Panel unit root tests and panel cointegration tests are used in the analysis. In addition, by establishing an error correction model between unemployment and economic growth Hausman Tests were performed, and long-term parameters have been shown not to be homogeneous, long and short term relationships have been estimated by using Average Pooled Estimator Group (PMGE). Long-term relationships between the unemployment and economic growth variables are tested with Westerlund Panel Cointegration Test and analysis results showed that there is a long-term cointegration relationship between the variables.

1.GİRİŞ

Ekonomide hayati bir yer tutan ve ülkelerin gelişmişliği ile ilgili önemli bir gösterge olan ekonomik büyüme; iktisat literatüründe farklı şekillerde tanımlanmıştır. En yaygın tanımlamaya göre, ekonomik büyüme; kişi başına düşen reel (yani fiyat artışlarından arındırılmış) hâsıladaki artışları ifade eder. Bu artışlar, ancak uzun dönemde ülkenin üretim hacminin veya potansiyelinin genişlemesi veya üretim faktörlerinin daha verimli kullanılması sayesinde ortaya çıkabileceğinden, ekonomik büyüme sorunu genellikle uzun bir dönem sorunu olarak kabul edilir. Dolayısıyla ekonomik büyüme, makroekonomik anlamda daha çok arz cephesi tarafından belirlenir (Kibritçioglu, 1998:208). Bir ülkede yaşayan insanların yaşam standartlarını sürekli olarak yükseltebilmenin en önemli yollarından birisi; iktisadi büyümeyi gerçekleştirmektir. Bu nedenle, iktisadi büyümeyi sağlamak ülkeler için temel makro ekonomik hedeflerin başında gelmektedir.

İktisadi büyüme temelde iki şekilde anlaşılabilir. Bunlardan birincisi; eksik istihdamda bulunan bir ekonominin bu durumdan kurtulmak amacıyla, üretimi artırması sonucu ortaya çıkan kısa dönemli konjonktürel dalgalanmaya dayalı

iktisadi büyüme, bir diğeri ise ekonomi tam istihdamdayken, yeni girdi eklenerek ya da mevcut teknoloji geliştirilerek gerçekleştirilen uzun dönemli ekonomik büyümedir (Türkiye Ekonomi Kurumu, 2003:4). Bir ekonomide, iktisadi büyüme oranını ve hızını belirleyen çok sayıda ekonomik kriter mevcuttur. Bunlar; ülkedeki doğal kaynak birikimindeki artıştan, sanayi üretimi artışına, enflasyon oranlarındaki değişimden, istihdam seviyesine, mühendis sayısındaki artıştan, memur sayısındaki artışa, nüfus artışından, sosyal harcamalardaki artışa göre değişmektedir (Parasız, 1997:45). Ekonomik büyümenin yeterli seviyede istikrar kazanabilmesi, yatırım ve emek verimliliği artışı ile talebin sürekliliğinin sağlanmasına bağlıdır. Yeni yatırımlar sayesinde üretim kapasitesinin artması, sermaye gibi emek talebini de uyarmaktadır. Ayrıca, verimlilik artışları çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi için temel oluşturur. Verimlilik sayesinde, eldeki kaynaklarla çıktı miktarını artırmak büyüme için canlandırır (Ata, 2009:12).

İktisadi büyüme, iktisadi yapıda herhangi bir farklılaşma olmadan gerçekleşebileceği gibi, yapı değişikliğini de beraberinde getirebilir (Manisalı, 2003:162). Fakat bu yapı değişimi iktisadi büyümenin tanımı içinde yer almaz, iktisadi kalkınmanın içeriğini oluşturur. İktisadi kalkınma, salt üretimin artırılması değil, az gelişmiş bir toplumda iktisadi ve sosyo-kültürel bütün yapının da geliştirilmesini kapsar (Han ve Kaya, 2008:2). Dolayısıyla, kalkınmanın içerisine; eğitim, sağlık, sosyal, kültürel, siyasi vb. bütün alanlardaki olumlu gelişmeler girmektedir.

Dünya üzerinde farklı ekonomik büyüklüğe sahip çok sayıda ülke olduğunu söylemek mümkündür. Bu ülkelerin bir kısmı çok zengin, bir kısmı ise çok yoksul, büyük bir çoğunluğu da bu iki uç nokta arasında yer almaktadır. Yine bazı ülkeler çok hızlı büyürken bazı ülkeler ya çok yavaş ya da hiç büyümektedirler (Jones, 2001:3). Bu nedenle, ülkeler arasındaki büyüme ile ilgili bu farklılıkların nedenini araştırmak ve ekonomik büyüme kavramını incelemek, iktisatçıların çalışmalarında ilgi odağı haline gelmiştir.

İktisat teorisinde, ekonomik büyüme kadar önemli olan ve ülkeleri ilgilendiren bir diğer makro ekonomik değişken de işsizliktir. İşsizlik, emek faktörünün fiili olarak üretime katılmaması olup, en yaygın tanımıyla da çalışma arzusunda ve gücünde olan ve cari ücretten çalışmaya razı olmasına rağmen iş bulamayan işgücünün varlığıdır (Yıldırım ve Karaman, 2001:308). ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü)'nun ölçütlerine göre, aktif işgücüne dahil olan, bir iş yapmaya uygun, aktif olarak iş arayanlar ve işi olmayanlar işsiz olarak kabul edilmektedir (Sorrentino, 2000:4). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından kullanılan tanımlamaya göre şu özelliklere sahip olanlar işsiz olarak nitelendirilmektedir: Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiçbir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve iki hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki tüm kişiler işsiz nüfusa dahildirler (www.tuik.gov.tr).

İşsiz nüfusun işgücü içindeki oranı işsizlik oranı olarak tanımlanır ve ekonomide önemli bir gösterge olarak kullanılır. Emek yerine sermayenin ikame edilmesi işsizlik oranını arttıran en önemli temel faktörlerden birisidir. Bunun dışındaki diğer faktörler ise; kayıt dışı istihdam, niteliksiz iş gücü ve emek piyasasındaki enformasyon eksikliğidir (Demir ve Bakıcı, 2005:476-486).

Bir ülkede işsizliğin artması, kişilerin gelirini azaltacak, bu da kişilerin harcamalarını kısmasına ve böylece toplam talebin azalmasına neden olacaktır. Talebin azalması ise, ülkede daha az mal ve hizmet üretileceği anlamına gelecek, böylece ülke bir durgunluk dönemine girecektir. Bu ifadelerden hareketle işsizlik kavramı için, beraberinde pek çok sorunu da getireceğini söylemek mümkündür. İşsizliğin nedenini, her zaman tek bir etkene bağlamak doğru olmamaktadır. Çünkü, işsizlik bazen kişinin kendi isteğinden kaynaklı olabileceği gibi, bazen de kişinin iradesi dışında gerçekleşmektedir. Ayrıca işsizliğin, mevsimsel hareketlerden ya da ekonomideki herhangi bir dönemsel olaydan ve hatta teknolojinin gelişmesinden bile kaynaklandığı görülmektedir. Dolayısıyla çıkış nedenine bağlı olarak, çok çeşitli işsizlik nedenlerinden ve türlerinden bahsetmek mümkündür.

Ekonomik büyüme ve işsizlik kavramlarının, birbirlerini nasıl ve ne kadar etkilediği, iktisat literatüründe her zaman üzerinde fikir yürütülen bir konu olmuştur. Bu iki kavram arasındaki ilişki, kapsamlı olarak ilk defa Okun tarafından ele alınmıştır. Arthur Okun (1970), İkinci Dünya Savaşı döneminde ABD ekonomisi için doğal işsizlik oranı olarak kabul edilen %4 işsizlik oranını aşan her %1'lik artışın reel Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)'yı %3 oranında azalttığı sonucuna varmıştır. Arthur Okun'un büyüme ile işsizlik oranı arasında bulmuş olduğu bu ilişki, kendisinden sonra yapılan diğer çalışmalarla da kanıtlanmış ve bu ilişki Okun Kanunu olarak adlandırılmıştır (Demir ve Bakıcı, 2005: 476-486). Genel olarak, büyümenin istihdamı arttıracığı ve dolayısıyla işsizliği azaltacağı varsayımı iktisatta hakim olan görüş olmasına rağmen; yapılan çalışmalarda ele alınan farklı veri seti doğrultusunda, farklı sonuçlara da ulaşılmıştır. Bu iki değişkenin birbiriyle ilişkili olması ve değişkenlerin birbirini nasıl etkilediği konusundaki devam eden tartışma konusu çalışmanın temelini oluşturmuştur. Bu çalışma ile amaçlanan, Türkiye ve AB ülkelerinde ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkiyi Panel Eşbütünlüme yöntemi ile ortaya koymak ve sonuçları yorumlamaktır.

2. TÜRKİYE'DE VE AB ÜLKELERİNDE EKONOMİK BÜYÜME VE İŞSİZLİK

Küreselleşme ile birlikte, Türkiye'de ve dünyada yaşanan bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemelere rağmen, işsizlik sorununun nasıl azaltılacağı ve ekonomik büyümenin nasıl arttırılacağı konuları, gerek ekonomik gerekse sosyal yönleriyle ülkeleri en fazla ilgilendiren konuların başında gelmektedir.

İşsizlik tüm dünya da olduğu gibi Türkiye’de de çok büyük bir ekonomik problem oluşturmaktadır. Bu yüzden yapılan makro ve mikro düzeydeki birçok çalışmaya da konu olmaktadır. Ekonomistler her ülkenin karşı karşıya kaldığı bu probleme çözümler aramak için çalışmalarında; işsizlik, işsizliğin nedenleri, işsizliğin nasıl azaltılabileceği ve ekonomik büyüme gibi kavramlara yer vermektedirler. Türkiye’deki işsizlik problemi, spekülative sıcak para işlemleriyle finanse edilen spekülative yönlü büyüme ve küresel boyutta meydana gelen finansallaşma olgusuyla da yakından ilişkilidir. İstihdam yaratmayan büyüme kavramı gerçekte sadece Türkiye’ye özgü bir kavram değildir. Dış borçlanma ile finanse edilen spekülative büyümeyle sıcak para akımlarının ayrılmaz bir parçasıdır (Yeldan, 2010:86-88).

Bütün gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler için makro hedeflere ulaşmada katkı sağlayan en temel büyüklüklerden biri de ekonomik büyümedir. Bundan dolayı bütün istikrar programları hazırlanırken iktisadi büyüme kavramı dikkate alınmaktadır. Türkiye ekonomisine ait istatistiklere bakıldığında büyümenin sürekli bir iniş çıkış içerisinde olduğu ve dış gelişmelerden de etkilendiği görülmektedir. Bu iniş çıkışlar da doğal olarak istihdamı etkilemektedir. Türkiye’de gözlenen yüksek büyüme oranlarına rağmen işsizlik oranında zaman zaman bir azalmanın görülmediği hatta bazen artışların gerçekleştiği bilinmektedir (Uysal ve Alptekin, 2009: 77). Türkiye’de son yıllarda büyümenin beklenen düzeyde istihdam yaratmadığı gözlemlenmektedir. Türkiye’de özellikle 1990 sonrası dönemde, istikrarlı büyüme ve yatırım olanaklarının tükenmesi, hızlı nüfus artışı, kırdan kente göç, verimlilik artışları, işgücü piyasasındaki yapısal sorunlar, ekonomik büyümenin istihdam yaratma kapasitesini azaltmıştır. Dolayısıyla Türkiye’de ekonomik büyümenin işsizliği azaltıp istihdamı artıracağı fikrine karşılık, yüksek büyüme hızlarına rağmen işsizliğin hala çok büyük bir sorun olarak varlığını sürdürmesi, bu konu üzerinde de yoğun tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur (Aykırı, 2008:1).

Dışa açık sanayileşme stratejilerinin uygulandığı 1990’lı yıllarda Türkiye’de yaşanan 1994 krizi, 1997 Asya Krizi ve 1998 Rusya Krizi, büyüme hızında çok ciddi daralmalara neden olmuş, işsizlik yükselmiş, kişi başına gelir düzeyi ve işgücü verimlilik oranları buna paralel olarak devamlı olarak düşmüştür. Bir de dağılan Doğu Bloku ve eski Sovyetler Birliği alanından binlerce yoksul ve işsiz kişilerin Türkiye’ye akın etmesi süreci daha da olumsuz bir hale getirmiştir. 2000 ve 2001 yılında Türkiye’de peş peşe krizler yaşanmış ve negatif büyüme oranları işsizliği artırmıştır. 2002 yılından itibaren ise tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de artan küresel rekabet sonucu istihdamsız bir büyüme meydana gelmiş ve işsizlik artmaya devam etmiştir. Kapasite kullanım oranları ve verimlilik artışları, ücret ve ithalat maliyetlerindeki ucuzlama, tüketim artışları ve stok birikimine yönelik üretim artışları, istihdamsız büyümenin kaynakları olmuştur. 2008 yılında başlayan küresel finans kriz ile birlikte Türkiye durağan dönemden çıkıp, küçülme dönemine girmiş ve işsizlik daha da ciddi boyutlara ulaşmıştır (Gökalp, 2009:1).

Doksanlı yıllarda Avrupa Birliği (AB) içinde, işsizlik oranlarındaki artış, artan uluslararası göç ve refah devletinin gerilemesi gibi artan sosyal sorunlar dikkat çekmektedir. Avrupa İstihdam Stratejisi 1990’lı yıllarda ortaya çıkan çalışma piyasası sorunlarının doğurduğu sıkıntıları gidermek için AB düzeyinde alınmış bir dizi aktif iş piyasası önleminde oluşmaktadır. Ulusal politikalarda işsizlik sigortası gibi pasif istihdam tedbirlerinden aktif istihdam tedbirlerine geçiş ile birlikte, bir ekonomik birlik olarak yola çıkan AB’nin bu yönde gerekli adımları atması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Böylece 1990’lı yıllar ile birlikte AB’nin istihdam ve istihdam merkezli sosyal politikalara yönelişi başlamıştır (Kesici ve Selamoğlu, 2005:26). AB’nin istihdam ve işsizlik konusundaki ana yaklaşımı; yüksek koruma standartları sağlamanın yanında artık modernleştirme, esnekleştirme ve mali açıdan sürdürülebilirlik kavramlarına da gerekli önemi vermektir. AB, istihdam politikası olarak doğrudan gelir transferi sağlayan pasif politikalar yerine, istihdamı artırmayı ve genel olarak yatırımlarla birlikte artan ekonomik büyümeyi sağlayacak aktif politikaları tercih etmektedir.(Kılıç, 2003: 2)

Avrupa Birliği ülkelerinde işsizliğin en önemli özelliklerinden birisi uzun dönemli bir yapıya sahip olmasıdır. Üye ülkeler genelinde işsizlerin yaklaşık olarak yarısının bir yıl veya daha uzun süreden beri iş aradıkları bilinmektedir. Bunların belli bir bölümü bir süre sonra ümitlerini kaybetmekte ve “cesareti kırılmış işsizler” konumuna gelmektedirler. Uzun dönemli işsizler sayıları gittikçe artmaktadır ve kendilerini giderek daha kararsız bir ortamda bulmakla birlikte iş piyasalarına tekrar adım atmakta oldukça büyük güçlük çekmektedirler (Murat, 2000:343). Bu ülkelerde 1994 yılında % 48.4 olan ortalama uzun dönemli işsizlik oranı, sonraki yıllarda azalış göstererek; 2002 yılında % 41.1 ve 2005 yılında da % 44.3 olarak gerçekleşmiştir (Duruel, 2007:382). 2013 yılı itibarıyla işsizlik oranı, AB ülkelerinde % 12.2, Türkiye’de ise % 9.8 olarak ifade edilirken; bazı AB ülkelerinde işsizlik oranının % 25’lerin de üstüne çıktığı dikkat çekmektedir. AB ülkeleri içinde en yüksek işsizlik oranı % 27.6 ile Yunanistan’da iken; en düşük işsizlik oranı ise % 4.9 ile Avusturya’da görülmektedir (Eurostat, 2014).

Avrupa Birliği ülkelerinde uzun yıllar boyunca ekonomik büyüme ortalama olarak yılda % 2 civarında gerçekleşmiştir. 1983 -1995 yılları arasında hem istihdam hem de büyüme güçlü bir biçimde artmıştır. Avrupa Birliği, istihdam ve ekonomik büyümeye katkısı nedeniyle yerel istihdam imkanlarının yaratılması konusuna büyük önem vermektedir (Duruel, 2007:377). Ekonomik büyüme ve istihdamda olumlu gelişmelerin yaşandığı 1980’lerde hem toplam işsizlik oranı hem de uzun dönemli işsizlik oranı düşüş göstermiştir. 1990’larda ise ekonomik büyümede meydana gelen duraklama ve gerilemeler istihdama da yansımış ve istihdam oranlarında gerilemelere, bunun yanında işsizlik oranlarında yükselmelere neden olmuştur (EC, 1997:17).

Büyüme oranındaki düşüşlere genellikle devalüasyonlar ve dış ticaret krizleri eşlik etmiştir. Böyle olunca devalüasyon etkisiyle bir dönem artan faktör gelirleri ve yükselişe geçen talep harcama büyüklükleri bastırılmıştır. Yabancı sermaye, siyasi sistem ve hukuk sistemi gibi birbirlerini ve uzun dönemde büyüme oranını etkileyecek bu değişkenler için hiçbir şey yapılmadığından her büyüme devresinin içinde eksi büyüme yaşanacağı anlaşılamamıştır (Beyazıt, 2004:98). Uzun dönemde sürdürülebilir ekonomik büyümeyi tehdit eden bir unsur da çevrenin korunmasına yeterli özen gösterilmemesidir.

Çevrenin korunmaması, hem doğal kaynaklar üzerinde yarattığı tahribat nedeniyle uzun vadeli büyümeyi sekteye uğratmakta, hem de yarattığı çevre kirliliği ve hastalıklar nedeniyle önemli bir ekonomik kayba neden olmaktadır (İnan, 2005:71). 2013 yılı ilk çeyrek büyüme rakamlarına göre; geçen yılın ilk çeyreğine göre AB ekonomisi % 0,7 daralırken, Türkiye'nin büyüme oranı ise % 3 olarak belirlenmiştir. AB üyesi ülkelerde 2013 yılı ilk çeyreğinde bir önceki çeyreğe göre en hızlı büyüyen ekonomiler % 1.3 ile Litvanya, % 1.2 ile Letonya, % 0.7 ile Macaristan ve Romanya olmuştur. Yıllık bazda ise en fazla % 5.6 ile Letonya ve % 4.1'le Litvanya ekonomileri büyümüşdür. (Eurostat, 2014).

3. LİTERATÜR

Teorik olarak; bir ekonomide gayri safi milli hasılanın (GSMH) reel olarak artması, üretilen mal ve hizmet miktarı ile çalıştırılan emek miktarının artması ve işsizliğin azalması anlamlarına gelmektedir. Aynı şekilde; GSMH reel olarak azalıyorsa, üretilen mal ve hizmet miktarı azalmış demektir ve bu durumda çalıştırılan emek miktarı da azalır ve işsizlik artar. Kısaca, normal koşullarda işsizlik ve iktisadi büyüme arasında ters yönlü bir ilişkinin olması gerekmektedir. Ancak iktisat literatüründe büyümenin istihdam üzerindeki etkisi tartışmalı bir konudur ve ampirik araştırma sonuçları, beklentileri çoğu zaman doğrulamamaktadır. Konuyla ilgili olarak OECD (Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü) ve AB üzerinde yapılan bir çok ampirik çalışmada, genel olarak, istihdam ve büyüme arasındaki ilişkinin geçmişteki kadar güçlü olmadığı, Avrupa'nın istihdam performansının zayıf olduğu, işsizlik açısından da ABD'nin Avrupa'dan daha başarılı olduğu, verimlilik artışlarının istihdam ve büyüme arasındaki ilişkiyi zayıflatmış olduğunu belirtmektedir (Döpke, 2001:40-41; Yaşar, 2008:136).

Bu çalışma ile Türkiye ve AB ülkeleri arasındaki, büyüme ve işsizlik ilişkisi araştırılmıştır. Literatür incelendiğinde benzer çalışmayla çok karşılaşmadığı için; bu çalışmanın literatüre ışık tutacağını söylemek mümkündür. Büyüme ile işsizlik oranları arasındaki ilişkiyi açıklayan çalışmaların bir kısmı kronolojik sıra ile aşağıda sunulmuştur.

Moosa (1999), Okun katsayısını ABD ekonomisi için incelemiştir. Bunun için; 1947:1-1992:2 arası çeyrek yıllık verilerini kullanmış ve Okun katsayısı, -0.38 civarında bulunmuştur. Tahmin edilen Okun katsayısı değeri; Okun'un orijinal değerine yakın olduğu için makul bulunmuştur (Kır, 2011:29). Freeman (2000), Okun yasasını ABD'nin ulusal düzeyi ve 8 bölgesi için araştırmıştır. Çalışma için, 1958-1998 çeyrek yıllık ve 1977-1997 yıllık verilerini kullanmıştır. Okun katsayısının zaman içerisinde sabit olduğu ve bölgeler arasında yaklaşık 2 değerini aldığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Harris ve Silverstone (2001), işsizlik ve reel hasıla arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Veri kaynağı olarak, yedi OECD ülkesini (Avustralya, Kanada, Almanya, Japonya, Yeni Zelanda, Birleşik Krallık ve Amerika) ele almıştır. Çalışmanın sonucunda, işsizlik ve hasıla arasında uzun dönemde ilişki olmadığı ortaya konmuştur. Muscatelli ve Tirelli (2001), OECD ülkeleri için, 1955-1990 yıllarındaki işsizlik ve büyüme arasındaki ilişkiyi, yapısal VAR modeli kullanarak incelemiştir. Sonuçta işsizlik ve büyüme arasında negatif ilişki saptamıştır.

Gürsel vd. (2002), Türkiye'de 1992-1997 dönemini kapsayan çalışmalarında, büyüme oranındaki % 1'lik bir artışın tarım dışı sektörde istihdamı statik modelde % 0.425, dinamik (uzun dönemli) modelde ise % 0.285 oranında arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır. İstihdam artışı işsizliği azaltacağından, elde edilen sonuçların Okun Kanunu'nda öngörülen ters ilişkiyi zayıfta olsa doğruladığı görülmektedir. Yıldırım ve Karaman (2001), büyüme ile işsizlik oranları arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik yaptıkları çalışmada, Türkiye için 1975-1995 arasındaki dönemi kullanmışlardır. Elde ettikleri sonuca göre; dönemin trend büyüme oranı olan % 4.3'ü aşan her % 1'lik bir büyümenin işsizlik oranını % 0.13 oranında azalttığını ve bazı yıllarda yüksek oranlı büyümeye rağmen işsizlik oranının arttığını, bazı yıllarda ise bunun tam tersi olduğunu gözlemlemişlerdir (Demir ve Bakıcı, 2005:4).

Zagler (2003), Okun yasasını Fransa, Almanya, İtalya ve Birleşik Krallık ülkeleri için, vektör hata düzeltme modeli kullanarak incelemiştir. Uygulamanın sonucunda, uzun dönemde ekonomik büyüme ile işsizlik arasında eş bütünleşme olduğunu ve ilişkinin yönünün pozitif olduğunu belirlemiştir (Muratoğlu, 2011:42). Christopoulos (2004), 1971-1993 periyodunda panel veri seti kullanarak Yunanistan'ın 13 bölgesi için Okun kanununun geçerliliğini test etmiştir. Yapılan çalışma sonucunda, 13 bölgenin 6'sı hariç diğerlerinde işsizlik ve çıktı birlikte hareket etmektedir (Kır, 2011:32). Demir ve Bakıcı (2005), Türkiye'de büyüme ile işsizlik oranı arasındaki ilişkiyi 1988-2004 dönemini kapsayarak, Okun Kanunu çerçevesinde, üç farklı yöntemle (ortalama, trend ve içselleştirme) test etmişlerdir. Her üç yöntemle elde edilen sonuçlar; Okun denklemlerinin, büyüme - işsizlik ilişkisini açıklama gücünün birbirine çok yakın ve aynı zamanda çok zayıf olduğunu göstermiştir. Diğer taraftan büyüme ile işsizlik oranı arasındaki ilişkinin zayıf olmasını, nüfus artışı, kırdan kente göç ve ev kadınlarının iş hayatında gittikçe daha çok rol alması gibi istihdamı ve işsizliği birlikte arttıran güçlü baskıların olmasına bağlamışlardır.

Villaverde ve Maza (2007), İspanya ve on yedi bölgesi için 1980-2004 arası yıllık verileri kullanarak Okun katsayısını incelemişlerdir. Çalışmada, panel veri analizi kullanmışlardır. Sonuçlar bölgelerin çoğunda ve ülke genelinde işsizlik ve çıktı arasında ters bir ilişki olduğunu göstermiştir (Kır, 2011:32). Aykırı (2008), "Ekonomik Büyüme, Enflasyon, İşsizlik" adlı çalışmasında, 1975-2006 dönemini kapsayan yıllık büyüme ve işsizlik verilerini kullanmış ve zaman serileri ile çalışmıştır. Uygulamada, korelasyon katsayısını 0.07 olarak bulunmuştur. Dolayısıyla, işsizlik oranları ile ekonomik büyüme oranları arasındaki ilişkinin pozitif olması, büyümenin işsizliği artırdığı veya tersine işsizliğin büyümeyi artırdığı şeklinde kesin bir hüküm vermemektedir. Ayrıca, Granger nedensellik analizine göre, büyüme ile işsizlik arasında, büyümeden işsizliğe doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu ortaya koymuştur.

Ayhan (2008), Türkiye ekonomisinde 1970-2006 yılları için işsizlik, ekonomik büyüme ve verimlilik değişkenleri arasındaki uzun dönem ilişkisiyi araştırmıştır. Serilerin durağanlıklarını inceledikten sonra, Johansen yöntemi ile değişkenler arasında uzun dönemli negatif ilişki tespit etmiştir. Son olarak da, Granger nedensellik ilişkisi ile, kısa dönemde ne GSYİH'dan ne de verimlilikten işsizliğe doğru nedensellik ilişkisi bulunamamış, uzun dönemde ise GSYİH'dan işsizliğe ve verimlilikten işsizliğe doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Ceyhan ve Şahin (2010), 1950-2007 dönemi yıllık verilerini kullanarak, Okun kanununda asimetrik ilişkiyi TAR ve M-TAR modellerini içeren ko-entegresyon analizi kullanarak araştırmışlardır. Elde edilen sonuçlara göre, Türkiye ekonomisi için Okun katsayısı asimetrik bulunmuş, reel çıktının genişleme (daralma) döneminde işsizliği azaltma (arttırma) etkisinin aynı olmadığı ortaya konmuştur. Tunalı (2010), 2000-2008 arası çeyrek yıllık verileri kullanarak yaptığı çalışmada, reel GSYİH, işsizlik düzeyi, reel efektif döviz kuru endeksi ve tüketici fiyat endeksi değişkenlerini kullanmıştır. Sonuçta, Reel GSYİH'daki % 1'lik artışın işsizlik düzeyinde % 1.42'lik azalma yaratacağını, bunun da Türkiye'de ekonomik büyümenin istihdam yarattığı fakat işsizliği azaltmadığı anlamına geldiğini söylemiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında, demografik dinamikler, toplam işgücünde ücret almayan aile işçileri ve tarım sektörünün gizli işsizliğin yüksek payı, 2001 krizinin ardından çalışılan saatlerin artması neticesinde verimliliğin artması dolayısıyla ekonomik büyümenin istihdam yaratması fakat işsizliği azaltmada yetersiz kalması gibi nedenler gösterilmiştir.

Kır (2011), Türkiye ekonomisi için Okun yasasının geçerli olup olmadığını araştırmak ve Okun ilişkisinde farklılaşmanın asimetrik özelliğini incelemek amacıyla 2000:1-2010:4 (çeyrek yıllık) dönemini kapsayan işsizlik oranı ve reel GSYİH serilerini kullanmıştır. Sonuçta, Türkiye ekonomisi için elde edilen yaklaşık -0.3 olan Okun katsayısının Okun'un orijinal çalışmasında elde ettiği katsayıdan oldukça düşük olduğu görülmüştür. Diğer ülkelerle kıyaslandığında görece düşük katsayı, Türkiye ekonomisi için çıktı değişimlerinin işsizlik oranındaki değişimlere duyarlılığının diğer ülkelere göre daha düşük olduğunu göstermektedir.

4. EKONOMETRİK ANALİZ

4.1. Metodoloji

Panel veriler, zaman serisi ve yatay kesit verilerinin birleşmesinden oluşmaktadır. Panel veriler, zaman içerisinde örneklemeleri tekrar eden bir yatay kesit verisinden elde edilir; fakat burada aynı ekonomik birim örneklem periyodu boyunca takip edilir. Bu verilerin genel özelliği yatay kesit örneklemini N 'nin, zaman periyodu T 'den göreceli olarak geniş olmasıdır (Bayraktutan ve Demirtaş, 2011:5). Panel veri analizinin en önemli avantajlarından birisi, araştırmacılara bireylerin davranış değişikliklerinin modellenmesinde çok büyük bir esneklik sunmasına izin vermesidir (Greene, 2003) Panel veri analizinin bir diğer avantajı ise, bireysel heterojenliği kontrol edebilmesidir (Baltagi, 2011).

4.1.1. Panel Birim Kök Testleri

Levin ve Lin (1992,1993) ve Quah (1994) tarafından yapılan çalışmalardan bu yana, birim kök çalışmaları panel verilerin ampirik analizlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Gerçekte, panel verilerde entegre edilmiş (bütünleşmiş) serilerin araştırılmasında büyük bir gelişme bilinmektedir ve panel birim kök testleri ekonominin farklı alanlarına uygulanmıştır (Hurlin ve Mignon, 2006).

Im, Pesaran ve Shin, panel birim kök testinde, Dickey Fuller (ADF) test istatistiğini kullanıp paneldeki her bir birim için ADF hesaplayarak, ADF'lerin ortalama test istatistiğine bakmaktadır (Saraçoğlu ve Doğan, 2005:3). Panel birim kök testinin uygulanması için N yatay kesit ve T zaman serisi olmak üzere, y_{it} birinci dereceden otoregresif süreçte,

$$\Delta y_{it} = \alpha_i + \beta_i y_{it-1} + e_{it}, \quad (i = 1, \dots, N \text{ ve } t = 1, \dots, T)$$

olarak tanımlanmaktadır (Im, Pesaran ve Shin, 2003:55). Söz konusu sınamada,

$$H_0: \beta_i = 0, \quad \text{bütün } i\text{'ler için}$$

$$H_1: \beta_i < 0, \quad i = 1, 2, \dots, N_1, \quad \beta_i = 0, \quad i = N_1 + 1, N_1 + 2, \dots, N.$$

H_0 hipotezinin kabul edilmesi panel birim kökün varlığını, alternatif hipotezin kabulü ise panel birim kökün olmadığını ifade etmektedir. Im, Pesaran ve Shin (2003: 56), "birim kök yoktur" hipotezini t -bar istatistiği ile test etmektedir.

Panel birim kök testleri birinci ve ikinci kuşak şeklinde ikiye ayrılmıştır. Birinci kuşak testler yatay-kesit birimleri arasında korelasyonun olmadığını varsayarken ikinci kuşak birim kök testleri ise yatay-kesit birimler arasındaki korelasyonu dikkate almaktadır. En yaygın kullanılan ikinci kuşak birim kök testleri arasında Moon ve Perron (2004), Pesaran (2007), Phillips ve Sul (2003) ve Bai ve Ng (2004) yer almaktadır. İkinci kuşak panel birim kök testi için öncelikle veri setindeki yatay-kesit bağımlılık test edilmektedir. Eğer yatay-kesit korelasyonu söz konusu ise bu durumda ikinci kuşak testlerin kullanılması gerekmektedir.

4.1.2. Panel Eşbütünleşme

Eşbütünleşme kavramı Granger (1980) tarafından ilk kez literatüre kazandırılmıştır. Eşbütünleşme kavramı ekonomik değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığını ifade etmektedir. İki ya da daha fazla değişkenin bütünleşik olup olmadığının ifade etmek eşbütünleşme testlerinin ana prensibini oluşturmaktadır (Dickey v.d., 1991:58-78).

Eşbütünleşme testi, yatay kesit bağımlılığı olmadığı varsayımı altında, 7 farklı test ile panel verilerinin eşbütünleşik olup olmadığının sınanmasında kullanılır. Bu 7 farklı testin; 3 tanesi, gruplar arası (between-dimension) tahmincisini, 4 tanesi ise grup içi (within-dimension) tahmincisini kullanarak tahminlemede bulunmaktadır (Pedroni,1999).

Panel Eş-bütünleşme Testlerini kullanmanın, zaman serisine eşbütünleşme uygulamasına göre avantajı, testlerin gücünü arttırmasıdır. Panel Eşbütünleşme Testleri; Westerlund Panel Eşbütünleşme Testi, Kao Panel Eşbütünleşme Testi ve Pedroni Panel Eşbütünleşme Testi'dir (Tatoğlu, 2012:233).

4.1.3. Westerlund Panel Eşbütünleşme Testi

Westerlund (2006) Eşbütünleşme Testi, bir LM istatistiği testidir. Ayrıca, yapısal kırılma ve yatay kesit bağımlılığını dikkate alan bir testtir. Westerlund Testini uygulamak için aşağıdaki model tahmin edilmektedir:

$$y_{it} = z'_{it}\gamma_{ij} + x'_{it}\beta_i + e_{it}$$

$$e_{it} = r_{it} + u_{it}$$

$$r_{it} = r_{it-1} + \theta_i u_{it}$$

Yukarıdaki modelde zaman serisi değişkeni (y_{it})'dir. Modelde $t=1, \dots, T$ zaman periyodunu, $i=1, \dots, N$ panel yatay kesitini göstermektedir.

P_a ve P_t test istatistikleri, tüm panele ait bilgiler ile hesaplanmaktadır. Hipotezler:

$$H_0: \rho_i = 0 \text{ (tüm } i \text{'ler için)}$$

$$H_a: \rho_i < 0 \text{ (tüm } i \text{'ler için)}$$

olarak kurulduktan sonra istatistikler:

1. P_a istatistiği: $P_a = (\sum_{i=1}^N L_{i11})^{-1} \sum_{i=1}^N L_{i12}$
2. P_t istatistiği: $P_t = \hat{\sigma}^{-1} (\sum_{i=1}^N L_{i11})^{-1/2} \sum_{i=1}^N L_{i12}$ şeklinde hesaplanmaktadır.

Grup ortalama istatistikleri G_a ve G_t 'nin elde edilmesine, her bir birim için tahmin edilen ρ_i 'ler ve ρ_i 'lerin t oranlarının ağırlıklı ortalaması hesaplanarak başlanmaktadır. Hipotezler:

$$H_0: \gamma_i = 0 \text{ (tüm } i \text{'ler için)}$$

$$H_a: \gamma_i < 0 \text{ (en az bir } i \text{ için)}$$

olarak kurulduktan sonra istatistikler:

3. G_a istatistiği: $G_a = \sum_{i=1}^N L_{i11}^2 L_{i12}$
4. G_t istatistiği: $G_t = \sum_{i=1}^N \hat{\sigma}^{-1} L_{i11}^{-1/2} L_{i12}$ şeklinde hesaplanmaktadır.

Her iki grup testte de H_0 hipotezi reddedilmesi, panelin tümü için eşbütünleşme ilişkisinin reddi anlamına gelmektedir (Tatoğlu, 2012:239-240).

4.2. Uygulama

4.2.1. Veri Seti

Türkiye ve 28 AB üyesi ülkede işsizlik ile ekonomik büyüme arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkinin araştırıldığı bu çalışmada kullanılan veriler 2001-2011 yılları için Dünya Bankası tarafından yayımlanan Dünya Kalkınma Göstergeleri (World Development Indicators)'nden elde edilmiştir. Veri seti oluşturulurken, çalışmada ele aldığımız bütün ülkeleri kapsayacak şekilde veri aralığı incelenmiş ve bütün ülkeler için 2012 yılına kadar olan verilerin tamamının yayınlanmış olduğu görülmüştür. Sonraki yıllar için bütün ülkelere ait veriler mevcut değildir. Bu nedenle de çalışmada veri aralığı olarak, 2001-2011 yılları arası alınmıştır. Toplam işsizlik (İSSİZLİK) verisi toplam işgücü içerisindeki %'lik payı türünden ve ekonomik büyüme verisi yıllık toplam Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) olarak alınmıştır. Analizler Stata-12 ve E-views 7.0 Beta paket programlarından yararlanılarak elde edilmiştir.

4.2.2. Panel Birim Kök Testleri Sonuçları

Panel Eşbütünleşme Testleri ile işsizlik ile ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişkiyi inceleyebilmek için öncelikli olarak serilerin birim kök özelliklerinin incelenmesi gerekmektedir. Birinci kuşak panel birim kök testleri bu durumlarda kullanılmaktadır. Çalışmada yatay kesitler arasında ilişki olmadığı için analizlerde birinci kuşak birim kök testlerinden faydalanılmıştır. Tablo 1'de Breitung, ADF Fisher ile Levin, Lin ve Chu panel birim kök testlerine ilişkin düzey ve birinci dereceden farkı alınmış serilere ait birim kök sonuçları verilmiştir. Breitung, ADF Fisher ile Levin, Lin ve

Chu testlerine göre seriler birinci dereceden farkı alındığında durağan hale gelmiştir. Böylece, ön şartı serilerin aynı dereceden durağan olması olan Westerlund (2007) eşbütünleşme testinin uygulanabilmesi şartı sağlanmış olmaktadır.

Tablo 1. Panel Birim Kök Testleri

Değişkenler	Breitung t istatistiği (trendli-sabitli)	ADF Fisher χ^2 İstatistiği (trendli -sabitli)	Levin, Lin ve Chu t İstatistiği (trendli -sabitli)
LNGSYİH	1.74768	36.1706	-9.13908
LNİŞSİZLİK	-0.68082	64.7831	-7.76590
Δ LNGSYİH	-7.81703***	216.339***	-28.4935 ***
Δ LNİŞSİZLİK	-2.85221***	76.8272 **	-9.54836 ***
Not: Δ ifadesi birinci farkları gösterir. ***p<.01, **p<.05, *p<.10			

4.2.3. Panel Eşbütünleşme Sonuçları

İŞSİZLİK ve GSYİH değişkenlerine ait Westerlund (2007) Panel Eşbütünleşme Testi sonuçları Tablo 2’de verilmiştir. Ayrıca, Gt, Ga, Pt ve Pa test istatistik değerleri, z değerleri ve olasılık değerleri de Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Westerlund Panel Eşbütünleşme Testi

İstatistik	Değer	Z değeri	Olasılık
G _t	-8.534	-41.423	0.000***
G _a	-14.952	-2.473	0.007***
P _t	-23.924	-14.613	0.000***
P _a	-16.089	-6.433	0.000***
Not: ***p<.01, **p<.05, *p<.10			

“Eşbütünleşme yoktur” şeklinde kurduğumuz hipotezimiz H₀ hipotezi olarak belirlenmiştir. Tablo 2’de görüldüğü üzere, analizlerden elde edilen sonuçlar için tüm istatistiklerde H₀ hipotezi reddedilmektedir. Bu durumda, İŞSİZLİK ve GSYİH değişkenleri arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Analizlerden elde ettiğimiz bu sonuç, Zagler (2003)’in, Okun yasasını Fransa, Almanya, İtalya ve Birleşik Krallık ülkeleri için, vektör hata düzeltme modeli kullanarak incelemelerde bulunduğu çalışmasında elde ettiği uzun dönemde ekonomik büyüme ile işsizlik arasında eş bütünleşme olduğu ve ilişkinin yönünün pozitif olduğu sonuçları ile paralellik göstermektedir (Muratoğlu, 2011:42).

4.2.4. Panel Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Panel hata düzeltme modelinin PMGE sonuçları Tablo 3’te sunulmuştur. Uzun dönem homojenlik testi olan Hausman Testi tahminciler arasında seçim yapabilmek için kullanılmış ve PMGE modelinin kullanılması gerektiği görülmüştür. Uzun dönem parametrelerinin homojen olduğu yani birimden birime değişmediği görülmüştür (bkz. Tablo 3). Modelden elde edilen sonuçlara göre, hata düzeltme parametresi pozitif ve anlamlı bulunmuştur. Bu parametre, serilerin durağan olmamasından kaynaklanan kısa dönem sapmalarının bir sonraki dönemde dengeye gelme hızını göstermektedir. Buna göre, bir dönemde oluşan dengesizliğin yaklaşık %78’i bir sonraki dönemde düzeltilecek ve uzun dönem dengesine yaklaşması sağlanacaktır.

Tablo 3. Havuzlanmış Ortalama Grup Regresyon Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	z değeri	Olasılık
lnGSYİH	.3496274	.0567126	6.16	0.000
lnGSYİH _{t-1}	-.260783	.040849	-6.38	0.000
e _{t-1}	.7766382	.015277	50.84	0.000
sabit	6.43	4.44	14.48	0.000
Hausman Testi (χ^2 test istatistiği)	0.000			
Not: ***p<.01, **p<.05, *p<.10				

Tablo 3 incelendiğinde, İŞSİZLİK'in kısa ve uzun dönem parametreleri anlamlı bulunmuştur ve ekonomik büyüme üzerindeki uzun dönem etkisinin pozitif ve kısa dönem etkisinin negatif olduğu görülmüştür. Uzun dönemde işsizlikteki %1'lik bir artış ekonomik büyüme üzerinde % 0.35 oranında bir artış sağlarken, kısa dönemde % 0.26 oranında bir azalışa neden olacaktır. Elde edilen bulgular; Villaverde ve Maza (2007) ve Tunalı (2010) ve Zagler (2003)'ün çalışmalarını destekler biçimdedir.

5. SONUÇ

Yapılan çalışma ile, 2001-2011 dönemleri için 28 AB üye ülkesi ve Türkiye'ye ait ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiler, panel veri analizi kullanılarak test edilmiş ve sonuçlar yorumlanmıştır. Uygulamada sırası ile şunlar yapılmıştır: Uzun dönem parametrelerinin homojen olup olmadığı Hausman Testi ile incelenmiştir. Breitung, ADF Fisher ile Levin, Lin ve Chu panel birim kök testleri ile serilerin durağanlıkları test edilmiştir. Yapılan analizler sonucu işsizlik ile ekonomik büyüme değişkenlerinin birinci farklarında durağan I (1) oldukları ortaya çıkmıştır. Daha sonra, aynı seviyede durağan oldukları için, iki değişken arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda, değişkenlere Westerlund (2007) Panel Eşbütünleşme Testi uygulanmış ve sonuçta ekonomik büyüme ile işsizlik arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu kanıtlanmıştır. Bu iki değişken arasında uzun dönemli bir ilişki bulunduğundan kısa ve uzun dönem parametrelerini elde etmek mümkün olmuştur. İşsizliğin ekonomik büyümeyi kısa ve uzun dönemde nasıl etkilediğini görebilmek amacıyla bir hata düzeltme modeli kullanılarak PMGE tahmincileri elde edilmiştir. Hata düzeltme parametresi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. İŞSİZLİK'in kısa ve uzun dönem parametreleri anlamlı bulunmuştur ve ekonomik büyüme üzerindeki uzun dönem etkisinin pozitif ve kısa dönem etkisinin negatif olduğu görülmüştür. Sonuç olarak, uzun dönemde işsizlikteki % 1'lik bir artışın ekonomik büyüme üzerinde % 0.35 oranında bir artış yaratacağı, kısa dönemde ise % 0.26 oranında bir azalışa neden olacağı belirlenmiştir. Uygulama sonuçları, Zagler (2003), Villaverde ve Maza (2007) ve Tunalı (2010) 'nın bulduğu sonuçları destekler niteliktedir.

Türkiye açısından genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, ekonomik büyüme, istihdam ve işsizlik göstergelerinin, her zaman beklenildiği yönde olmamakla birlikte, genellikle ekonominin gidişatı ve yaşanan ekonomik yapı ile yakından ilişkili olduğunu ifade etmek mümkündür. Türkiye yıllar içerisinde bir çok kez ekonomik krizle karşılaşmıştır. Bu yaşanan krizler beraberinde bir çok sorunu getirmiştir. İşsizliğin artması ve ekonomik büyümede yaşanan aksaklıklar bunların en önemlileridir. Türkiye'de işsizlik, daha çok hızlı nüfus artışı, genç nüfusun payının yüksekliği gibi demografik unsurlarla ilişkilendirilmektedir. Bunun yanı sıra, iç göç ve kentleşmeyle birlikte ortaya çıkan eğitim ve bölgesel dengesizlik eğilimleri de işsizliği arttırmaktadır. Türkiye gibi geçiş sürecini yaşayan bir ekonomide, piyasa ekonomisi mantığının rekabet kavramı ile desteklenememesi, özel sektör yatırım seviyesinin yetersizliği gibi nedenler işsizliğin yapısal bir sorun olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırıldığında, ülkemizde başarılı sayılabilecek aktif istihdam politikalarına rastlanmamakla birlikte, bu alanda etkisizde olsa bazı programların uygulandığı söylenebilir (Bozdağlıoğlu,2008:45-65).

Avrupa ülkeleri üzerine yapılan çalışmalar büyüme/işsizlik değişkenlerin etkileşimlerini incelerken kıta düzeyinde çeşitli farklılıklar arz ettiğini ortaya koymuşlardır. Örneğin Fransa'da yüksek işsizlik, düşük düzeyli büyümeden kaynaklanırken İtalya ve Almanya'da da bu durum geçersizleşirken, İngiltere'de ilgili değişkenler arasında karşılıklı ilişkinin varlığı tam olarak reddedilememektedir. Kısaca Avrupa'da, farklı ülkelerde çeşitli değişkenlerden etkilenen işsizlik, yalnız bir faktörle açıklanabilir değildir (Zagler, 2004: 152-153).

Ekonomik ve sosyal yansımaları olan uzun dönemli işsizlik sorununun çözümü, küreselleşme olgusu, bilgi toplumu gerekleri ile teknolojik gelişme ve değişimler dikkate alınarak ülke gerçeklerine uygun ulusal istihdam politikalarının belirlenip aksatılmadan uygulanmasıyla mümkündür. Gelişmiş ülkeler, küreselleşme sürecinin iş piyasasına getirdiği değişimlerle birlikte sürdürülebilir büyümeyi, bölgesel farklılıkları da dikkate alarak insan merkezli ekonomi politikalarını öne çıkarmışlar ve ulusal istihdam politikalarını buna göre belirlemişlerdir. Bu da uzun dönemli işsizliğin çözümü

noktasında son derece olumlu sonuçlar ortaya koymuştur. Genel olarak AB’de uzun dönemli işsizliğin önlenmesi konusunda pasif istihdam politikalarından aktif istihdam politikalarına doğru bir geçiş gözlemlenmektedir. Bu çerçevede insanların uzun dönemli işsizlik sınırına ulaşmadan aktif tedbirlerle işgücü piyasasına entegrasyonu üzerinde önemle durulmaktadır. Entegrasyon konusunda başvurulan en önemli tedbirler arasında eğitim, mesleki eğitim ve yeniden eğitim, kendi işini kurma yardımları, iş aramada danışmanlık hizmetleri gibi tedbirler yer almaktadır (Duruel, 2007:417-418).

KAYNAKÇA

- ATA, A.Y. (2009). "Kurumsal İktisat Çerçevesinde Yolsuzluğun Fırsat ve Motivasyonları: AB Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- AYHAN, F. (2008). "İşsizlik ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Türkiye Üzerinde Analizine Yönelik Bir Uygulama", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- AYKIRI, M. (2008). "Ekonomik Büyüme-Enflasyon-İşsizlik İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama (1980-2005)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- BAI, J., NG, S. (2004). "A Panic Attack on Unit Roots and Cointegration", *Econometrica*, Econometric Society, 72(4), 1127-1177.
- BALTAGI, B. H. (2011). *Econometrics, Fifth Edition*, Springer, New York.
- BAYRAKTUTAN, Y., DEMİRTAŞ, I. (2011). "Gelişmekte Olan Ülkelerde Cari Açığın Belirleyicileri: Panel Veri Analizi", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (2), 1-28.
- BEYAZIT, F. M. (2004). "Türkiye Ekonomisi ve Büyüme Oranının Sürdürülebilirliği", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 5(1), 89-99.
- BOZDAĞLIOĞLU, Y. E. (2008). "Türkiye’de İşsizliğin Özellikleri Ve İşsizlikle Mücadele Politikaları", *Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 45-65.
- CEYHAN, S., ŞAHİN, B. Y. (2010). "İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisinde Asimetri", *Doğuş Üniversitesi Dergisi* 11(2), 157-165.
- CHRİSTOPOULOS, D. K. (2004), *The Relationship Between Output and Unemployment: Evidence From Greek Regions*. *Papers in Regional Science*, 83, 611-620.
- DEMİR, O., BAKICI, F. (2005). "Türkiye’de İşsizlik Sorunu ve Büyüme-İşsizlik İlişkisi", III. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, Celalabat-Kırgızistan; Haziran, 477-486.
- DİCKEY, D. A., JANSEN, D. ve THORNTON, D. (1991). "A Primer on Cointegration with An Application to Money and Income", *Review Federal Reserve Bank of ST, Louis*, 73 (2), 58-78.
- DÖPKE, J. (2001) . "The Employment Intensity of Growth in Europe", *Kiel Working Paper*, Kiel Institute of World Economics, No: 1021.
- DURUEL, M. (2007). "Avrupa Birliği’nde Uzun Dönemli İşsizliğe Karşı Uygulanan İstihdam Politikaları", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 53, 376-421.
- European Comission, (1997). "Benchmarking Policies for the Prevention and Reduction of Long-Term Unemployment", *Joint Employment Report*, Brussels, 1997.
- EUROSTAT, European Comission, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>, 10.02.2014.
- FREEMAN, D. G. (2000). "Regional Tests of Okun's Law", *Advances in Economic Research*, 6 (3), 557-570.
- GÖKALP, G. (2009). "1990’lı Yıllardan Günümüze Türkiye’de Büyüme, İstihdam Ve İşsizlik Arasındaki İlişkilerin Analizi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- GRANGER, C. W. J. (1980). "Testing for Causality: A Personal Viewpoint." *J. Econ. Dynamics and Control* 2:329-52.
- GREENE, W. H. (2003). *Econometric Analysis, Fifth Edition*, Pearson Education, Inc., Upper Saddle River, New Jersey.
- GÜRSEL, S., LEVENT, H., TAŞTI, E., YÖRÜKOĞLU, A., ERÇEVİK, A. S. ve TERCAN, P. (2002). *Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İşsizlik*, TÜSİAD Yayınları, İstanbul.
- HAN, E., KAYA, A. A. (2008). *Kalkınma Ekonomisi*, Nobel Yayın Dağıtım, 6. Baskı, Ankara.
- HARRİS, R., SILVERSTONE B. (2001). "Testing For Asymmetry in Okun's Law: A Cross-Country Comparison." *Economics Bulletin*, 5(2), 1-13.
- HURLİN, C., MIGNON, V. (2006). "Second Generation Panel Unit Root Tests" *Manuscript*, THEMA-CNRS, University of Paris X.

DİLBER-ERYİĞİT-AYVAZ GÜVEN

- IM, K. S., PESARAN, M. H. ve SHİN, Y. (2003). "Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels", *Journal of Econometrics*, 115, 53-74.
- İNAN, A. (2005). "Avrupa Birliği Ekonomik Yaklaşımı: Lizbon Stratejisi ve Maastricht Kriterleri", *Bankacılar Dergisi*, 52, 67-86.
- JONES, Ç. I. (2001). *İktisadi Büyüme Giriş*, (Çev.: S. Ates ve İ. Tuncer), Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- KESİCİ, M. R., SELAMOĞLU, A. (2005). "Genel Hatlarıyla Avrupa İstihdam Stratejisi Ve Geçirdiği Dönüşüm", "İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 7(2), 25-51.
- KILIÇ, C. (2003). "Türkiye'de İşsizlik ve Avrupa İstihdam Stratejisi", Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, İşveren Dergisi, Ekim Sayısı.
- KIR, M. (2011). "Türkiye'de Büyüme Ve İşsizlik Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- KİBRİTÇİOĞLU, A. (1998). "İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri", *AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 53 (1), 207-230.
- LEVİN, A., LİN, C.F. ve CHU, C.S.J. (2002). "Unit Root Tests In Panel Data: Asymptotic And Finite-Sample Properties", *Journal of Econometrics*, 108, 1-24
- MANİSALI, E. (2003). *İktisada Giriş*, Der Yayınları, İstanbul.
- MOON, R., PERRON B., (2004). "Incidental Trends and the Power of Panel Unit Root Tests," *Yale School of Management Working Papers ysm414*, Yale School of Management.
- MOOSA, I. A. (1999). Cyclical Output, Cyclical Unemployment, and Okun's Coefficient A Structural Time Series Approach. *International Review of Economics and Finance*, 8 (3), 293-304.
- MURAT, S. (2000). "AB Ülkelerinde ve Türkiye'de İşgücünün Yapısı", Prof. Dr. Nusret Ekin'e Armağan, Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü, Kamu İşverenleri Sendikası Yayınları, 38, 303-353.
- MURATOĞLU, Y. (2011). "Ekonomik Büyüme Ve İşsizlik Arasındaki Asimetrik İlişki Ve Türkiye'de Okun Yasasının Sınanması", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- MUSCATELLI, V., TIRELLI P. (2001). "Unemployment And Growth: Some Empirical Evidence From Structural Time Series Models", *Applied Economics*, 33 (8), 1083-1088.
- OKUN, A. (1970). "Potential GNP: Its Measurement and Significance." In *The Political Economy of Prosperity*. New York: Norton, 132-145
- QUAH, D. (1994). "Exploiting Cross-Section Variation for Unit Root Inference in Dynamic Data", *Economics Letters*, 44, 9-19.
- PARASIZ, İ. (1997). *Modern Büyüme Teorileri: Dinamik Makro Ekonomiye Giriş*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- PEDRONİ, P. (1999). "Critical Values for Cointegration Tests in Heterogeneous Panels with Multiple Regressors", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61, 653-678.
- PESERAN, M. H. (2007). "A Simple Panel Unit Root Test in The Presence of Cross-Section Dependence", *Journal of Applied Econometrics*, 22, 265-312.
- PHILLIPS, P., SUL, D. (2003). "Dynamic panel estimation and homogeneity testing under cross section dependence". *Econometrics Journal* 6: 217-259.
- SARAÇOĞLU, B., Doğan N., (2005). "Avrupa Birliği Ülkeleri ve Avrupa Birliğine Aday Ülkelerin Yakınsama Analizi", VII. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu, İstanbul, Mayıs, <http://www.ekonometridernegi.org/bildiriler/o10s1.pdf>, 20.01.2014.
- SORRENTINO, C., (2000). "International Unemployment Rates: How Comparable Are They?", *Monthly Labor Review*, 123 (6), June, 3-20.
- TATOĞLU, F. (2012). "İleri Panel Veri Analizi", Beta Basım A. Ş., , 1.Baskı, İstanbul.
- TEK, Türkiye Ekonomi Kurumu, (2003). *Büyüme Stratejileri, Türkiye İktisat Kongresi Büyüme Stratejileri Çalışma Grubu*, Ankara, http://www.tek.org.tr/dosyalar/BS_Rapor.pdf, 16.03.2014.
- TUNALI, H. (2010). "The Analysis of Unemployment in Turkey: Some Empirical Evidence Using Co-integration Test", *European Journal of Social Sciences*, 18 (1).
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu, Yayınlar, www.tuik.gov.tr, 21.01.2014.

- UYSAL, D., ALPTEKİN V. (2009). "Türkiye Ekonomisinde Büyüme-İşsizlik İlişkisinin Var Modeli Yardımıyla Sınanması (1980-2007)", Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 25, 69-78.
- VİLLAVERDE, J., MAZA, A., (2007), "The Robustness Of Okun's Law İn Spain, 1980–2004 Regional Evidence", Science Direct, Journal of Policy Modeling 31 (2009) 289–297.
- YAŞAR, H. (2008). " Türkiye'de Büyüme ve İşsizlik", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- YELDAN, E. (2011). "Küresel Kriz, İşsizlik ve İş Yaratmayan Büyüme", TİSK İşveren Dergisi, 49(6), 86-88.
- YILDIRIM, K., KARAMAN, D. (2001). Makro Ekonomi, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı, 2. Basım, Yayın No: 145, Eskişehir.
- ZAGLER, M. (2003). "The Dynamics of Economic Growth and Employment in Major European Countries: Analysis of Okun's Law", Applied Econometrics and International Development, Euro-American Association of Economic Develeptment, 3 (3).
- ZAGLER, M. (2004), "A New Look at Old Issues: Keynesian Unemployment Revisited", International Review of Applied Economics, Taylor & Francis Journals, 18 (2), 209-224.